

O`ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O`RTA MAXSUS TA`LIM VAZIRLIGI
NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI

“MILLIY G`OYA, MA`NAVIYAT ASOSLARI VA HUQUQ

TA`LIMI “ YO`NALISHI

I-bosqich talabasi Meliboyeva Dilfuzaning

GOYA VA MAFKURALARNING INSON VA JAMIYAT HAYOTIDAGI O'RNI

mavzuidagi

REFERATI

ANOTATSIYA

Mustaqillik yillarida to'plangan tajriba va ijtimoiy hayot rivoji aslida inson, jamiyat g'oya va mafkurasiz yashay olmasligini ko'rsatdi. Zotan, odamzot o'zining ruhi va shuuridagi ko'pdan-ko'p savollarga javob bo'ladigan, uni doimiy faoliyatiga undab turadigan hayotbaxsh g'oyaga hamisha ehtiyoj sezib yashaydi. Chunki tabiatda, jamiyatda bo'shliq bo'lmagani kabi inson qalbi va ongida ham bo'shliq bo'lmaydi. Jamiyat hayotida sog'lom g'oya ustivor bo'lib turmasa, odamlarning qalbi va ongini yot, zararli g'oyalar egallab, halqning turmush tarzini izdan chiqaradi. Har qanday fanning muayyan bilimlar tizimi sifatidagi o'ziga xos mavzulari, tushunchalari, qonun va kategoriyalari bo'ladi. Biz o'rganishga kirishayotgan «Milliy istiqlol g'oyasi» ham bundan mustasno emas. Uning ham o'z predmeti, qonun va kategoriyalari, maqsad va vazifalari bor. Milliy istiqlol g'oyasining asosiy tushuncha va tamoyillarini talabalar ongiga eng ta'sirchan yo'llar va samarali usullar bilan singdirish muhim vazifa hisoblanadi.

GOYA VA MAFKURALARNING INSON VA JAMIYAT HAYOTIDAGI O'RNI

Reja:

- 1. G'oya haqida ma'lumot.**
- 2. G'oyaning mohiyati.**
- 3. Mafkura haqida tushuncha va uning mohiyati.**
- 4. G'oya va mafkuraning tarixiy shakllari.**
- 5. G'oya va mafkuraning inson va jamiyat xayotidagi ahamiyati**

I. G'oya haqida ma'lumot

G'oya – inson tafakkurining mahsulidir, ya'ni inson tafakkurida vujudga keladigan ijtimoiy xarakterga ega bo'lgan ruhiyatga kuchli ta'sir o'tkazib, jamiyatni odamlarni xarakatga keltaradigan, ularni aniq maqsad sari yetaklaydigan fikr g'oya deyiladi. Bizning eng ulug' maqsadimiz, eng ulug' g'oyamiz shuki Vatanimiz O'zbekiston tanlagan bitta yo'li, ya'ni mustaqillikni mustahkamlab, mamlakatimizni har tomonlama yuksaltirib, yorug' va erkin hayot sari olg'a yurishidir. G'oya deganda ajdodlardan avlادلarga o'tib, asrlar davomida e'zozlab kelinayotgan muqaddas yurtimizning xar bir vakili qalbidagi, uning ma'naviy extiyoji va talabini qondiradigan oliyjanob niyatlari tushuniladi. Bu o'z navbatida yurt tinchligi, Vatan ravnaqi, xalq farovonligidir. Xulosa qilib aytganda g'oya o'tmish va kelajak o'rtasidagi ko'prikdir. Tarixga nazar solsak bunyodkor va buzg'unchilik g'oyalari o'zrao kurashib kelgan, Tabiiyki bunyodkor g'oya insonni ulug'laydi, uning ruxiyatiga qanot bag'ishlaydi. Toki muqaddas zaminda Taraqqiyotga intilish bunyodkorlik hissi bor ekan, jamiyatda ilg'or g'oyalarnng tug'ilishi to'xtamaydi. Do'stona munosabatlar, Tinchlik-totuvlik farovonlik, ozodlik kabi ezgu g'oyalar bunyodkor g'oyalardir. Buzg'unchi g'oya esa xalqlar boshiga og'ir kulfatlar soladi.

Masalan o'rta asrlardagi salb yurishlari, diniy fanatizm, ekstremizm, fashizm va bolshevizmga asos bo'lgan g'ayri insoniy g'oyalar shular jumlasidandir

G'oya nima? Inson o'zining aql-zakovati, qalbi, tili va tafakkuri, bir so'z bilan aytganda, barcha ma'naviy va jismoniy imkoniyatlari bilan tabiatning eng buyuk mo'jizasi hisoblanadi. U sezuvchi, fikrlovchi, ongli, mukammal mavjudot sifatida voqelikni idrok etish jarayonida qalbida turli his-tuyg'ular, tafakkurida xilma-xil fikr, qarash va g'oyalarni yaratadi. Shu ma'noda, his-tuyg'u va sezgilar, ofy, fikr va g'oya tafakkur mevasidir. Lekin tafakkurda tug'iigan har qanday fikr yoki qarash, mulohaza yoki nuqtai nazar ham g'oya bo'lolmaydi. Eng sahnoqli, muayyan maqsadga qaratilgan va ijtimoiy ahamiyatga molik fikrlargina g'oya bo'lishi mumkin.

G'oyaning muqobili, ya'hi ma'nodoshi ideya, mafkuraning muqobili esa ideologiyadir.

"Ideya" va "ideologiya" tushunchalari ko'proq Yevropa xalqlarida qo'llaniladi.

"Ideya" yunon tilidagi idea so'zidan olingan bo'lib, tushuncha yoxud fikr ma'nosini anglatadi. Ideologiya ham ana shu so'zdan yasalgan va u (idea - g'oya, tushuncha, logos – ta'limot) g'oyalar to'g'risidagi ta'limotni bildiradi hamda quyidagi ma'nolarda ishlatiladi: birinchidan, g'oyalarning mohiyat mazmuni, shakllanishi, ahamiyati to'g'risidagi bilimlarni ifodalaydi va ilmning mustaqil sohasi hisoblanadi; ikkinchidan, muayyan g'oyani amalga oshirish, maqsadga yetish usullari, vositalari, omillari tizimini anglatadi.

G'oya bir guruh insonlarni, yoki jamiyatni o'ziga jalb etib, uyushtirib, safarbar qilib, ijtimoiy kuch -vositaga aylanadi. Fikr esa, voqelikka oddiy munosabatni ifoda etadi. Masalan, "Inson yoki, umuman, xalq ozod bo'lmasdan, baxtga erisholmaydi" degan fikr g'oyaviy quvvatga ega bo'lgan fikrdir. Chunki, u barcha insonlar va jamiyat hayotining ma'no-mazmunini tashkil etuvchi muayyan haqiqatni ifodalaydi. Shuning uchun u barcha odamlarning tili va dinidan qat'iy nazar, uyushishi va o'z ozodligini himoya etishi uchun kuchli birlashtiruvchi vosita bo'lib xizmat qiladi.

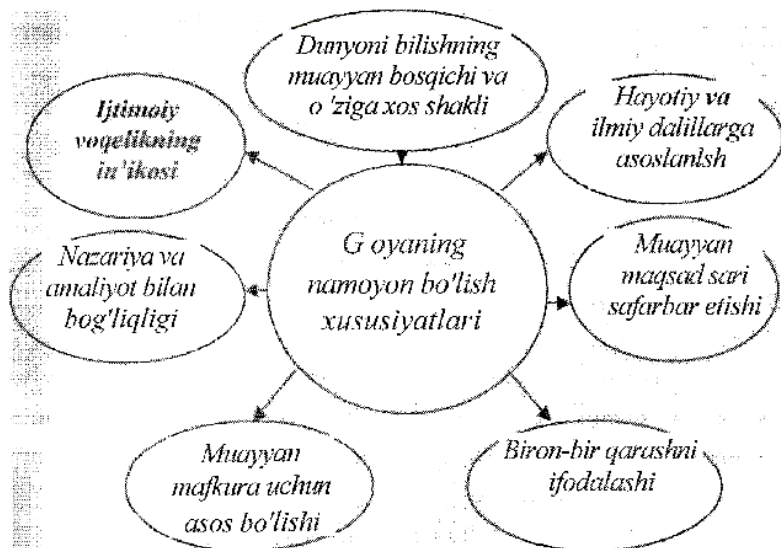
2.G'oyaning mohiyati.

Goyaning falsafiy talqini

G'oya-voqelik va hayot ta'sirida vujudga keladigan, uni aks ettirish asosida shakllanadigan dunyoni bilishning o'ziga xos shakllaridan biridir. G'oya - shaxs, jamiyat, guruh, partiyalar va boshqalarning muayyan maqsadlarini ifodalovchi, ularni birlashtiruvchi va pirovard maqsadlarga safarbar etuvchi ijtimoiy fikrdir.

G'oya - ijtimoiy fikr sifatida shakllanadi.
G'oya-muayyan tarzda namoyon bo'ladi.
G'oya - biron-bir maqsadni ifodalaydi.
G'oya- amaliy harakatga undaydi.
G'oya - muayyan mafkuraning asosi.

G'oya, o'z mohiyatiga ko'ra, ijtimoiy 'xususiyatga ega. Odatda, g'oya dastlab bir shaxsning ongida shakllanadi, so'ng, ijtimoiy dolzarbligiga qarab, odamlar, xalqlar, millatlar orasiga yoyiladi. Fikr bilan g'oyaning farqini ifoda etgan ushbu fikrdan kelib chiqib aytadigan bo'lsak, g'oya oddiy

munosabat ifodasi bo'lish bosqichidan butun bir xalqni, butun bir jamiyatni va hatto, butun sivilizatsiyani olg'a boshlovchikuchgaaylanishbosqichigachabo'lgantakomil yo'lini bosib o'tishi mumkin.

Masalan, do'stlik, birodarlik, tinchlik vatenglik g'oyalari bugungi kunda butun msoniyatni, mintaqaviy sivilizatsiyalarni birlashtiruvchi va bahamjihat bo'lib harakatga undovchi g'oyalar hisoblanadi. Holbuki, eng qadimgi rivoyatlarga asoslanib fikr yuritadigan bo'lsak, yer yuzidagi birinchi inson Odam Ato o'z farzandlariga, bolalarim, do'st-birodar bo'linglar, tinch-totuv yashanglar, deya nasihat qilgan paytda bu g'oyalar hali oddiy o'git, pand-nasihat darajasida edi.

Mustaqil hayotga qadara qo'yayotgan yangi avlod jamiyatda mavjud g'oyalar ta'sirida tarbiyalanadi, muayyan qarashlar va g'oyalarni o'z e'tiqodiga singdiradi, o'z navbatida, yangi g'oyalarni yaratadi va targ'ib etadi.

Shu bois g'oya muayyan ijtimoiy zarurat tufayli muayyan makon va zamonda paydo boiadi, ya'ni fikr bosqichidan g'oya bosqichiga- muayyan ijtimoiy vazifalarni bajarishni, maqsad-muddaolarni amalga oshirish, ezgu yoki yovuz kuchlarning qo'lida qurol bo'lish darajasiga ko'tariladi. Ana shu ma'noda aytganda, g'oya takomillashish xususiyati va quwatiga ega bo'lgan fikrdir.

Fikr anglangan haqiqatdan tug'iladi. Ya'ni biror narsaning aslida nima ekanini bilmasdan turib, u haqida fikr bildirilmaysiz. Masalan, sutning oq ekani, chorvadan olinishi, iste'molga yaroqliligi - umuman, u to'g'risida bor haqiqatni bibnagan odam bu ne'mat to'g'risida aniq fikr bildirilmaydi.

G'oya esa haqiqatning namoyon bo'lish va rivojlanish qonuniyatlarini anglashdan tug'iladi. Masalan, yaxshilik, ezgulik, farovonlik insonga baxt-saodat keltirishini anglab yetmasalar, ajdodlarimiz uni asrlar mobaynida hayotning ma'no-mazmuni deb bilmas edilar. Yoki milliy mustaqillikdan toptalgan haq-huquq va ozodlikni qaytarib berish tushunchasi anglanmasa, uning uchun hech kim kurashmas edi.

G'oya insonlar qalbi va ongini egallab, jamiyat rivojiga ta'sir etadi. Jamiyatning ijtimoiy ehtiyoji, maqsad-muddao va manfaatlari o'zgarishi bilan o'zining muayyan joziba kuchi va quvvatini ham yo'qotishi mumkin. Masalan, o'tgan asrning 90-yillari boshida sobiq SSSR hududidagi respublikalar mustaqillik sari sobitqadamlik bilan intila boshlagach, dunyodagi eng ayovsiz mafkura - KPSS rahbarlarining ittifoqni mustahkamlash haqidagi fikrlari hech qanday qadr-qimmatga ega bo'lmay qofdi..

G'oyalar xilma-xildir. Ular ong mevasi shakllida borliqni, turmushni, ularning qonuniyatlarini o'rganish, kashfetish, o'zlashtirish, bilish va anglash jar ay onida vujudga keladi. Binobarin, voqelikni, hayotni, uning qonuniyatlarini o'rganish, kashfetish, o'zlashtirish, bilish va anglash bilan

shug'ullanuvchi barcha ijtimoiy tafakkur shakllari - ilm-fan, din, falsafa, san'at va badiiy adabiyot, axloq, siyosat va huquq kabi sohalar rauayyan bir g'oyaga tayanadi va ular asosida rivojlanadi. *Shu ma'noda aytish mumkinki, ijtimoiy tafakkurning barcha shakllari o 'zi tayanadigan g'oyaga ega. Chunonchi, diniy g'oyalar, Hmiy g'oyalar, falsqfiy g'oyalar, badiiy g'oyalar, ijtimoiy-siyosiy g'oyalar, milliy g'oyalar, umuminsoniy g'oyalar shular jumlasidandir,*

Haqiqat va uning mohiyatini har kim har xil tushunishi mumkin. Masalan, birov yoshligidan yaxshilikka yo'g'rilgan umuminsoniy ma'rifat asosida tarbiya ko'radi va hamma narsaga ma'rifat, aql-idrok, yaxshilik bilan qarashga harakat qiladi.

Boshqa birov esa, aksincha, jaholatga berilgani uchun hech narsani to'g'ri qabul etolmaydi. Shuning uchun ezgulik, ma'naviyat va haqiqat qonuniyatlarini to'g'ri yoki noto'g'ri tushunish, anglashga qarab, g'oyalar bunyodkorlik yoki vayronkorlik, ezgulik yoki yovuzlik g'oyalariga bo'linadi.

Bundan uch ming yil burun bashariyat hayotiga yaxshilikdan ilk darak bo'lib kelgan va ayni bizning ajdodlarimiz tafakkuri mahsuli bo'lmish jahonshumul «Avesto» kitobining bosh g'oyasi - ezgu fikr, ezgu so'z, ezgu amal edi. Ayni mana shu go'zal uchlik hali insoniyat tongotaridayoq hayotiing asosiy qonuniyatlari bo'lgani yuqoridagi fikrlarimizning dalilidir.

Bus-butun yaxshilik g'oyalari bilan sug'orilgan «Avesto» kitobi va shunga o'xshash tarixiy merosimiz ham bunyodkor, ezgu g'oyalar hayotda nechog'li muhim rol o'ynashini yana bir karra tasdiq etadi. Bu g'oyalaming bashariyat tomonidan yakdillik bilan qabul qilinishining asosiy sababi ham ana shu umuminsoniy ezgulik, bunyodkor g'oyalar ekaniga hech qanday shubha yo'q. Mangulikka daxldor bunday tarixiy meroslaming siri ana shunda.

Do'stlik, hamjihatlik, farovonlik, ozodlik kabi ezgu g'oyalar bunyodkor g'oyalardir. Fashizm, bolshevizm, shovinizm, mayda millatchilik, ekstremizm va terrorchilik kabi yovuzlik g'oyalari vayronkor g'oyalardir. Prezidentimiz Islom Karimov bunyodkor va vayronkor g'oyalar o'rtasidagi kurash dialektikasini shunday ta'riflab bergan: ***"Mening nazarimda, odamning qalbida ikkita kucli - bunyodkorlik va vayronkorlik hamisha o'zaro kurashadi. Afsus bilan ta'kidlashimiz lozint: tarix tajribasi shundan dalolat beradiki, inson tabiatidagi insoniylikdan ko'ra vahshiylik, ur-yiqit instinktlari, ya'ni xatti-harakatlariniqo'zg'atib yuborish osonroq"***.

Agar Prezidentimizning fikrlariga diqqat bilan e'tibor qaratsangiz, azaliy bir haqiqat yaqqol oshkor bo'ladi. «Inson tabiatida insoniylikdan ko'ra vahshiylik, ur-yiqit instinktlari, ya'ni xatti-harakatlarini qo'zg'atib yuborishi osonroq». Bugun achchiq bolsa-da tan olishimiz kerak. Televizor ekranlari orqali namoyish etilayotgan dunyoning turli mintaqaliridagi jangu jadallar, urho-urholar, tizginsiz, beboshvoq yig'in-sig'inlardagi vahshiylik, zo'ravonliklar yuqoridagi fikrlarning isboti emasmi? Yondirilayotgan avtolar, kuydirilgan jasadlarni sazoyi qilish, na siyosatga, na mansab-martabaga da'vosi bo'lmagan oddiy odamlar yashaydigan turar-joy binolarining portlatilishi, yoxud so'nggi paytda paydo bo'lgan «xudkush»laming avtobuslar, aholi jamlanadigan joylarda o'zlarini portlatib yuborib, qanchadan-qancha begunohlarning qonini to'kayotganlari-chi?

Xulosa qilib aytganda g'oya deb, dunyodagi voqea-hodisalar va hayot ta 'sirida inson tafakkurida shakllanadigan, muayyan mazmunga ega bo 'lgan, biror-bir maslakni aks ettirib, uni amalga oshirishni taqozo etadigan, insonlar va xalqlarni uyushtirib, muayyan maqsadlar sari boshlaydigan ijtimoiy fikrga aytiladi.

3.Mafkura haqida tushuncha va uning mohiyati.

Mafkura haqida ma'lumot. G'oya anglangan maqsad va haqiqatni o'zida aks ettiruvchi fikr bo'lsa, mafkura ana shu maqsad va haqiqatning anglangan shakliga mos bolgan g'oyalar, fikrlar va ularni amalga oshirish usul va uslublari tizimidir. Shuning uchun bu tizim asosida mafkura tarkibidagi bosh va asosiy g'oyalarni amalga oshirish jarayonida tug'iladigan savollarga javob berish mumkin bo'ladi. Muayyan g'oya muayyan mafkuraga asos bo'lib, uni shakllantirishi mumkin, mafkura esa o'z tizimi tayanadigan maqsad va g'oyalarni amalga oshirishga xizmat qiladi.

Muayyan xalqning o'z oldiga qo'ygan maqsadiga erishish yoilari va vositalari tizimi uning milliy mafkurasi asosini tashkil etadi.

Prezidentimiz Islom Karimov mafkuraning xalqni xalq, millatni millat etish borasidagi ahamiyatini ta'kidlab, shunday yozadi: *"Odamlarning ming yillar davomida shakllangan dunyoqarashi va mentaiitetiga asoslangan, ayni vaqtda, shu xalq, shu millatning kelajagini ko'zlagan va uning dunyodagi o'zini aniq-ravshan belgilab berishga xizmat qiladigan, kechagi va ertangi kuni o'zlasida o'ziga xos ko'priki bo'lishga qodir g'oyani men jamiyat mafkurasi deb bilaman"*.

Erkin demokratik jamiyat barpo etishni bosh maqsad qilib olgan va taraqqiyoti ijtimoiy hamkorlikka asoslangan davlatlardagi xalqlarning milliy mafkurasi odamlarni ana shu ezgu maqsad yo'lida birlashtiradi.

O'zbekiston xalqining milliy istiqlol mafkurasi ham jamiyatimizni yanadajipslashtirishga, Vatan ravnaqi, yurt tinchligi, xalq farovonligini o'ylab, sog'lom e'tiqod va dunyoqarash bilan yashashga da'vat etadi. Kishilik tarixi mafkuralar, o'z ma'no-mohiyatiga ko'ra, falsafiy dunyoviy, diniy va boshqa g'oya va ta'limotlar asosida shakllamshini ko'rsatadi. Mafkuramng falsafiy asoslari falsafa ikki xulosalariga tayanadi. Yevropa xalqlarining har biri Uyg'onish davri hamda o'rta asrlarda o'z davlatchiligini tiklash jarayonida milliy-falsafiy ta'limotlar asosida o'ziga xos mafkurasini yaratgani buning yaqqol dalilidir.

Mafkuraning dunyoviy ildizlari deganda, ma'nfiy taraqqiyotga xos siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy munosabatlar tizimi tushuniladi. Ma'lumki, bugungi kunda dunyoviy jamiyat asosini qonun ustuvorligi, siyosiy plyuralizm, millatlararo totuvlik, dinlararo bag'rikenglik kabi umume'tirof etilgan g'oyalar tashkil etadi. Bunday jamiyatda inson huquqlari va erkinliklari qonuniy asosda kafolatlanadi.

Mafkuraning diniy ildizlari deganda, uning diniy qadriyatlardan oziqlangan g'oyaviy-ruhiy asoslari tushuniladi. Masalan, xitoy xalqlari milliy mafkurasi hisoblangan, uning e'tiqodi va dunyoqarashi asoslarim belgilab bergan Konfutsiy va Lao-szi ta'limotlari diniy qarashlarga asoslangan. Bu ta'limotlar ko'p asrlar mobaynida Xitoy xalqining milliy mafkurasi bo'lib kelgan.

Yurtimizda qariyb bir yarim ming yildan buyon yashab kelayotgan islom dini va uning ta'limoti ham uzoq zamonlar arab, turk va fors imperiyalari yoxud xalifalikning mafkuraviy hayot tarzi bo'lgan. Ezgulik, oqibat, ilm-ma'rifat, insoniylik kabi umuminsoniy g'oyalarga asoslangan islom dini o'z tarixiy yo'lida yirik sivilizatsiyalarni yaratdi, dunyo ilm-fanini bir necha asrga ilgarilatgan allomalarning yaralishiga zamin bo'ldi. Dunyoning teng yarmini ishg'ol qilgan Amir Temur saltanati, Hindistonda ingliz mustamlakasiga qadar hukm surgan boburiylar imperiyasi, bu saltanatning poytaxti bo'lmish Samarqand hamda Buxoro, Xiva va Urganch kabi ilm-fan va madaniyat keng rivojlangan shaharlar, sanoat markazlari fikrimizning dalilidir. Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Muso Xorazmiy, hnom fsmoil al-Buxoriy, Imom Jorulloh Zamaxshariy, Imom Burhoniddin Marg'inomy kabi yuzlab ma'rifat quyoshlari ham Islomning hayotbaxsh g'oyalaridan ilhom olganliklarini inkor qilish mumkin emas.

Qaysi xalqning milliy mafkurasi bir-birini boyitib boruvchi ilmiy va falsafiy, dunyoviy va diniy, azaliy va zamonaviy manbalarga asoslansa, u taraqqiyot bobida ilgarilab boraveradi.

Ilmiy kashfiyotlar mafkura rivojiga kattata'sir o'tkazadi. Bugungi kunda zamonaviy fan yutuqlari, jumladan, kosmonavtika sohasidagi olamshumul yangiliklar, klonlashtirish, insonning gen-nasl xaritasini aniqlash kabi buyuk kashfiyotlar odamlar tasavvurini keskin o'zgartirib yuborayotgani shundan dalolat beradi. Kompyuterlar, uyali telefonlar, internet tizimi ham ana shunga xizmat qiladi.

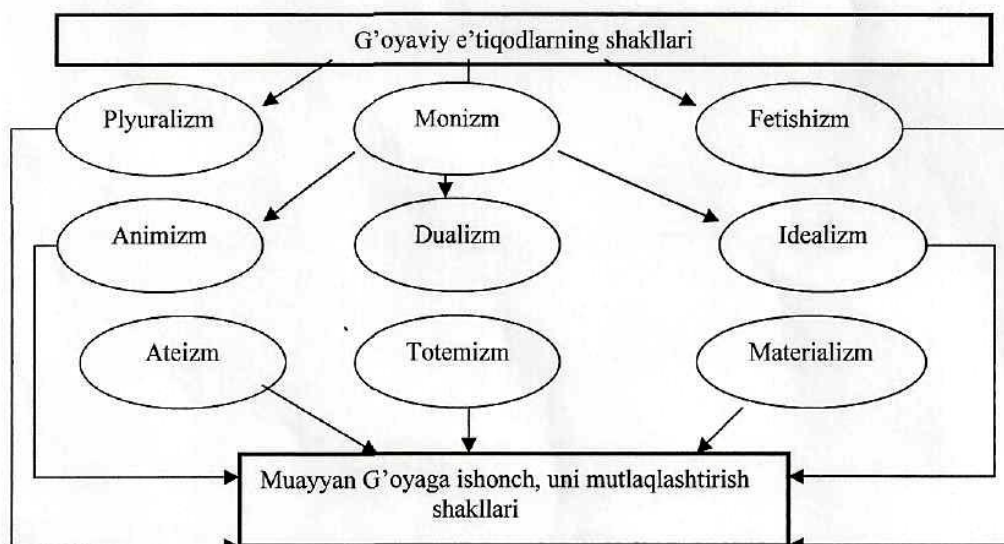
Lekin ilm-fan va madaniyat borasidagi yutuqlardan oqilona foydalanish uchun ham sog'lom g'oya, sog'lom mafkura kerak. Aks holda, ilm-fan yutuqlarini noto'g'ri qo'llash oqibatida Xirosima, Nagasaki, Chernobil fojialari, bugungi ommaviy qirg'in qurollari, ekologik halokatlar, ma'naviy tanazzulga o'xshash umumbashariy muammolar yanada kuchayib borishi mumkin.

Demak, mafkura o'zining bosh va asosiy g'oyalari hamda tamoyillariga tayanib, muayyan ijtimoiy guruh yoki qallamning, millal yoki davlatning ehtiyojlarini, maqsad, iniilish va manfaallarini ifoda etadigan, ularni amalga oshirish, e'tiqod va dunyoqarash asoslarini shakllaniirishnirtg itsul va vositalari tizimidir.

4.G'oya va mafkuraning tarixiy shakllari.

G'oya va mafkuraning tarixiy shakllari. Kishilik tarixidan yaxshi ma'lumki, dastlab odamlarning ishonch-e tiqodi tabiatni ilohiylashtirish asosida shakllangan. Shuning uchun eng qadimgi mafkuralar haqida gap ketganda, avvalo, odamlar jamoa bo'lib, urug'larga bolinib yashagan ibtidoiy davrlarni eslash lozim. Chunki odamlarning jamoa bo'lib, ya'ni, birlashib yashashi ularnkig muayyan mafkura asosida uyushganidan, tabiat o'zgarishlariga birgalikda javob izlaganidan dalolat beradi. Bunda ular yashaydigan hududning o'ziga xos iqlimi, tabiat dunyosi, shart-sharoiti muhim ahamiyat kasb etgan. Insonning hali texnika rivojlanmagan vaqtidagi hayot tarzi, moddiy ta'minoti ko'proq tabiat hodisalariga bog'liq bolgani uchun har bir qabila tevarakatrofidagi borliqni o'zining moddiy-ma'naviy ehtiyojlaridan, ularni qondirish darajasidan kelib chiqqan holda tasavvur etgan. Shu tariqa tabiat hodisalari o'rtasidagi bog'liqlikni aks ettiradigan afsona va rivoyatlar paydo bolgan. Masalan, eng qadimgi davrlarda nur, ziyo, bahor, yoz, farovonlik, yaxshilik va ezgulik ramzi sifatida tasavvur etilgan bo'lsa, qish, ayoz qorong'ulik, zulmat, yomonlik va vayronkorlik timsoli sifatida tasavvur etilgan.

Afsona va rivoyatlar tasavvurlarga asoslangan bunday qarashlarni biz mifologik (**mif** - afsona ma'nosini bildiradi) deb ataymiz. Xususan, totemizm, animizm, fetishizm kabi ibtidoiy dinlar ana shu asosda shakllangan. Ular jonning abadiyligi, tabiatdagi narsa va hodisalarning ilohiy quwatga ega ekani to'g' risidagi xilma-xil g^T oya va sodda qarashlarni ifoda etgan.

Masalan, totemizm - hayvon va o'simliklarga sig'inish asosidagi diniy ta'limot. Bu so'z Shimoliy Amerikada yashaydigan Ojiba qabilasi tilidan olingan. Totemizm odamzotning muayyan o'simlik va hayvon uchraydi. Masalan, hindlar sigirga, avstraliyaliklar kenguruga, qirg'izlar oq bug'uga baxt keltiruvchi hayvon deb qaraydi. Bizning ajdodlarimiz esa humo qushini ulug'laganlar. Shuning uchun davlatimiz gerbida humo qushi tasviri tushirilgan.

Masalan, totemizm - hayvon va o'simliklarga sig'inish asosidagi diniy ta'limot. Bu so'z Shimoliy Amerikada yashaydigan Ojiba qabilasi tilidan olingan. Totemizm odamzotning muayyan o'simlik va hayvon turlariga qarindoshligi borligini anglatadi. Bunday xususiyatlar ayrim xalqlar hayotida bugungi kungacha uchraydi. Masalan, hindlar sigirga, avstraliyaliklar kenguruga, qirg'izlar oq bug'uga baxt keltiruvchi hayvon deb qaraydi. Bizning ajdodlarimiz esa humo qushini ulug'laganlar. Shuning uchun davlatimiz gerbida humo qushi tasviri tushirilgan.

Yuqorida aytganimizdek, ibtidoiy odamlar hamma narsaning joni bor, ular sezadi, fikrlaydi deb

o'lagaiilar. Ular yahshilik keltirsin, yomonlik keltirmasin deb turli xil marosimlar o'tkazib, duolar o'qiganlar. **Animizm (lotincha anima -ruh degani) -har bir narsaning joni bor deb e'tiqod qilishga undovchi ana shunday qarashlar asosida shakllangan.**

Fetishizm (fransuzcha fetiche — but, sanam, tumor degani) jonsiz narsalarga sig'inishga daVat etuvchi e'tiqod. Uning mazmuniga ko'ra, buyumlar va ularga xos xususiyatlar insonlarni murodga-maqsadiga yetkazishi, odamlarning hayotiga biron bir tarzda ta'sir etishi, bu ta'sir goh ijobiy, goh salbiy bo'lishi mumkin. Taraqqiyot natijasi o'laroq tarixining keyingi davrlarida milliy asosdagi hinduizm, iudaizm, konfutsiylik siigari diniy tizimlar shakllangan. Hinduizm hindistonliklarning ko'pxudolikka asoslangan dini bo'lib, unda uchta xudo asosiy deb tan olinadi. Iudaizm -yahudiylik dini bo'lib, unga ko'proq shu millat vakillari e'tiqod qiladi. Konfutsiylik - xitoy faylasufi Konfiitsiy tomonidan yaratilgan ta' limot. Yaponlarning milliy dini esa sintoizmdir.

Yer yuzining ma'lum mintaqasida paydo bo'lgan diniy qarashlarning asosida o'sha tabiiy makonning xususiyatlari, odamlarning yashash tarzi namoyon bo'ladi. Masalan, Odam Ato va Momo Havoning yaralishi xususidagi rivoyat dunyoning qariyb barcha dinlarida mazmunan deyarli bir xil, ammo shakl nuqtai nazaridan farq qiladi. Masalan, shimoliy mintaqalarda yaratilgan rivoyatlarda Odam Ato va Momo Havo, janubiy mintaqada «tuproqdan yaralgan» ilk Ota va Onamizdan farqlanadi. Bunga o'xshash misollarni juda ko'plab keltirishimiz mumkin.

Dinlarning deyarli barchasida ko'plab milliy an'analar, xalqning turmush tarzi ham mujassamlashgan. Ular muayyan davrlarda davlat dini va mafkurasi bo'lib xizmat qilgan. Jumladan, konfutsiylik bir necha asrlar mobaynida Xitoy xalqining dini va davlat mafkurasi bo'lib kelgan.

Xuddi shuningdek, ijtimoiy zaruriyat taqozosiga ko'ra, falsafiy g'oyalar ham muayyan tizimni shakllantirib, odamlarning e'tiqodi va dunyoqarashiga aylanadi. Olamning yaralishi, mavjudlik xossalari, uning asosini tashkil etuvchi birlamchi narsaning mohiyati kabi masalalarga turlicha yondashish natijasida monizm, dualizm, plyuralizm, idealizm, va materializm singari oqimlar vujudga kelgan. Monizm - olamning asosi bitta deb tushuntiradi.

Dualizm - olam xudo tomonidan yaratilgan, lekin uning rivojlanishi o'zining moddiy xususiyatlariga ham bog'liq deb ta'lim beradi.

Plyuralizm - olam ko'p narsalarning birikishi natijasida vujudga kelganini yoqlaydi.

Idealizm -olam va odamning yaralishi, dunyoning yashashi va rivojlanish qonuniyatlari, borliq hamda yo'qlik masalalarida ruhiy va ilohiylik tamoyillarini ustuvor deb biladi, ularni mutlaqlashtiradi. Materializm - olam va odamni ilohiy kuch yaratmagan, ular moddaning rivojlanib borishi natijasida paydo bo'lgan, deb o'rgatadi.

Bundan tashqari, dunyoda shovinizm, kosmopolitizm va nigilizm kabi mafkuralar ham bor. Shovinizm - muayyan shaxs, davlat yoki millatni boshqa shaxs, davlat yoki millatdan ustun qo'yishga undaydi. Kosmopolitizm - ko'proq vatansizlikni yoqlaydigan, milliy qadriyat va an'analarni tan olmaydigan qarash va yashash tarzidir.

Nigilizm - ko'proq ba'zi ma'naviy mezonlarni tan olmaslikka, ularning ayrimlarini rad etishga undaydigan ta'limot.

Yuqoridagi falsafiy oqimlarga doimo ham mafkura shakl lari sifatida qaralmaydi. Ammo gohida ularga asoslangan ta'limotlar paydo bo'ladi va bu ta'limotlarda muayyan g' oyaning mutlaqlashtirilishi turli mafkuraviy xatolarga sabab bo'lishi ham mumkin. Ana shu sababdan bu oqimlarning mazmun - mohiyatini bilib qo'ygan ma'qul.

Ba'zi mafkuralar, muayyan ijtimoiy shart-sharoit taqozosiga ko'ra, davlat mafkurasiga aylanadi. Ayrimlari davr o'tishi bilan o'zining mavqeini yo'qotsa-da, umumbashariy qadriyatlar manbai sifatida tarixiy ahamiyatga egabo'iadi.

Turli-tuman mafkuralar o'rtasidagi bahs-munozaraga sabab boluvchi yoki ularni uyg'unlashtiruvchi g'oyalar ham qadim zamonlardan buyon mavjud va bu jarayon insoniyatning tafakkur rivojiga ta'sir etib kelmoqda. Shuningdek, bir-biriga mutlaqo qarama-qarshi bolgan g'oyaviy tizim va mafkuralar tortishuvi ham uzoq tarixga ega. Bunga ilohiy kuch, ya'ni xudoni butunlay rad etuvchi ateizm -dahriylik bilan xudo va ilohiylikni mutlaqlashtiruvchi teizm - xudojo'ylik o'rtasida azaliy bahs-munozara yorqin misol bo'la oladi. Bu an'anaviy tortishuv,

shunchalik ilm-fan taraqqiyotiga qaramay, bugungi kunda ham muayyan darajada davom etmoqda.

Fransiyada imperator Napoleon shaxsiga sig'inish natijasida pay do bo'lgan shovinizm g'oyalari XIX asrning 30-yillarida keng tarqalgan. Keyinchalik u bir xalqni boshqasidan afzal deb biladigan zararli oqimga aylangan. «Buyuk millatchilik shovinizmi», «buyuk davlatchilik shovinizmi», «iriqiy shovmizm» kabi tushunchalar aynan shuning natijasida paydo bo'lgan.

5. G'oya va mafkuraning inson va jamiyat xayotidagi ahamiyati

Bunyodkor va vayronkor g'oyalar. Ko'hna tarix tajribalari, bugungi taraqqiyot saboqlaridan ayon bo'lmoqdaki, dunyodagi q'oya va mafkuralar qanday shaklda bo'lmasin, ular avvalo inson qalbidagi ikki tuyg'u -bunyodkorlik va buzg'unchilik intilishlaridan kuch oladi. *Xullas*, g'oyaviy nuqtai nazardan olganda, *insoniyat tarixi xilma-xil g'oya va mafkuralarnig vujudga kelishi, amaliyoti, bir-biri bilan munosabatidan iborat uzluksiz jarayondir.* Bu jarayonda turli g'oyalar maqsad va vazifalari, kimnmg manfaatlarini ifoda etishiga qarab bir-biridan farq qiladi.

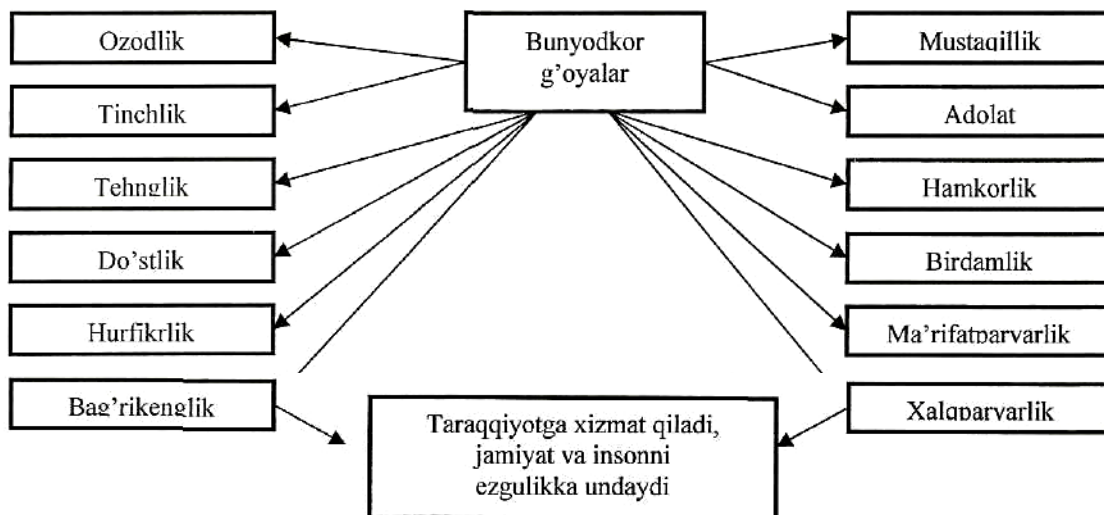
Ayrim davlatlarning zo'ravonlik vasvasasiga berilib, o'z ehtiyojlarini boshqa xalqlar hisobiga qondirish istagi talonchilik va bosqinchilik, buyuk davlatchilik va tajovuzkor millatichilik, fashizm va ekstremizm g'oyalarini yuzaga keltirgan. Ular butun insoniyatga ko'plab kulfat keltirib, uning taraqqiyotini orqaga surgan. Ezgu maqsad-muddaolarga xizmat qiladigan mafkuralarga bunyodkor g'oyalar asos bo'ladi. Vayronkor g'oyalar asosida shakllangan mafkuralar esa xalqlar va davlatlarai tanazzulga boshlaydi, insonni asoratga soladi, hayotni qabohatga aylantiradi.

Shu ma'noda, yuksak g'oyalar odamlarni olijanob maqsadlar sari yetaklaydi. G'oyasi yetuk, e'tiqodi butun, qadriyatlar yuksak insongina mardlik namunalarini ko'rsata oladi.

Jahon tarixidan, jumladan xalqimizning o'tmishidan ham, qaysi sohada bo'lmasin, mardlik va jasorat ko'rsatish uchun insonga ulug'vor g'oya madad ekaniga ko'plab misollar topiladi.

Bashariyat beparvolikka berilib, uning bunyodkorlik intilishlari susaygan paytda yovuz va buzg'unchi mafkuralar jozibali shiorlarni niqob qilib,

Goya va mafkuraning tarixiy shakllarini, mazmun-mohiyatini azal-azaldan ezgulik va yovuzlik, bunyodkorlik va vayronlik o'rtasidagi kurash dialektikasi belgilab keladi, ya'ni, boshqalar hisobidan boyish, tajovuzkorlik, aqidaparastlik mafkuralariga qarama-qarshi o'laroq, ozodlik, mustaqillik va adolat g'oyalari uzluksiz maydonga chiqib, xalqlarning muzafar bayrog'iga aylangan

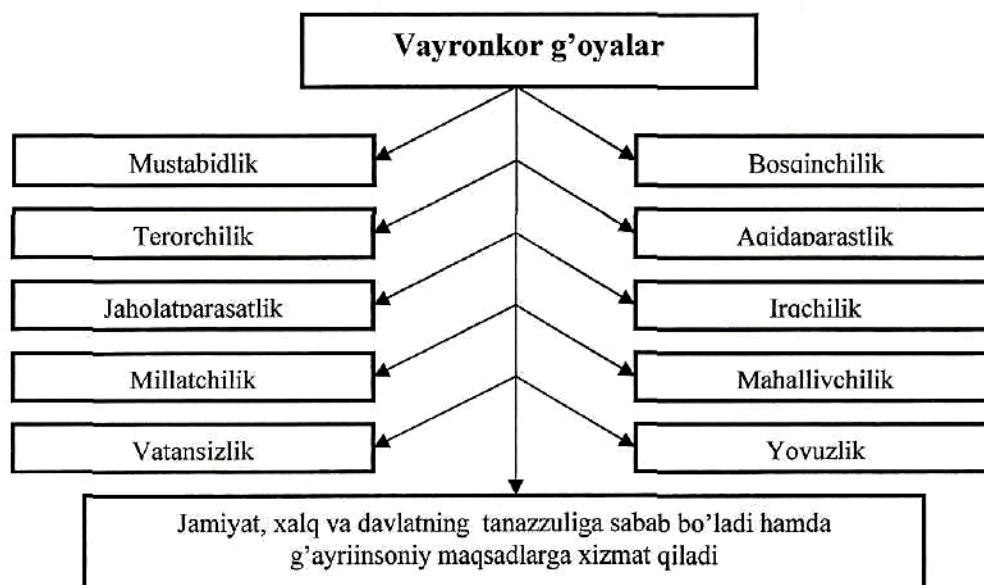
odamlarni chalg'itib, hokimiyatga egalik qilib olishi ham mumkin. XX asrning 30-yillarida Italiya Germaniyada fashizmning g'alaba qozonishi, buring natijasida dunyo halokat yoqasiga borib qolgani, insoniyat boshiga tengsiz kulfatlar yog'ilgani bungamisol bo'la oladi. Albatta, fashizm g'oyasi o'z-o'zidan paydo bo'lgani yo'q. U zikr etilgan davlatlardagi o'zaro qarama-qarshiliklar, ijtimoiy tengsizliklar, iqtisodiy muammolar natijasida vujudga kelgan va asta-sekin kuchayib borgan. Xususan, Italiyada 1910 yildan «Milliy g'oya» nomli jumal nashr etila boshlagan. Unda asosan tajovuzkor millatchilik targ'ib etilgan.

Ushbu mamlakatdagi hamda butun dunyodagi taraqqiyparvar kuchlarning bunday noxush holga loqayd qaragani, kurash yo'lida birlasholmagani natijasida fashizm tez orada hukmron mafkuraga aylandi. Bu odamzot uchun achchiq saboq bo'lib, har qanday g'oya va mafkura ezgulik va bunyodkorlik intilishlarini mujassam etmasa, xalqni vayronkorlik sari boshlasa, oxir-oqibatda, inson hayotini xavf ostida qoldirishi mumkin ekanligini ko'rsatadi.

Ana shunday vayronkor mafkuralardan biri bolshevizm edi. U sinflar o'rtasidagi ijtimoiy-siyosiy qarama-qarshilikni mutlaqlashtirishga, hokimiyatni har qanday yol bilan egallashga, xalqni mulksiz, g'urursiz olomonga aylantirishga qaratilgan edi. U zo'ravonlikni, qon to'kish va ommaviy qatag'onlarni oqlash uchun jamiyatni sun'iy ravishda qarama-qarshi taraflarga ajratdi. Bunday qarama-qarshilik doimiy mafkuraviy targ'ibot natijasida nafaqat guruh va qatlamlarni, balki oilalarni ham qamrab oldi.

Odamlar «qizillar va oqlar»ga bo'linib ketdi. Buning natijasida ota o'g'ilga, aka ukaga, do'st birodarlariga qarshi kurashdi. Qisqasi, xalqning kuch-idroki bunyodkorlikka emas, vayronkorlikka yo'naltiriladi. Yaratish, ijod qilish emas, balki buzish va yo'q qilish, odam o'ldirish mardlik va qahramonlik sifatida ulue'lanadigan bo'ladi.

Buzg'unchi g'oyalar xalqlar boshiga so'ngsiz kulfatlar keltiradi. Bunga olis va yaqin tarixdan ko'plab misollar keltirish mumkin. Inson va jamiyat bor ekan, ezgu g'oyalarning ziddi bo'lgan zulm va zo'ravonlik, qabohat va jaholat yangi-yangi shakllarda namoyon bo'lishga urinadi. Lekin ular odamzotning adolat, tinchlik va birodarlik, taraqqiyot va farovonlik g'oyalariga tayanib, oliy maqsadlar sari intilishlarini also to'xtata olmaydi.

Lekin bu mafkura dunyoning oltidan bir qismida yetmish yildan ortiq hukmronlik qilganiga qaramay, g'ayriinsoniy mohiyati tufayli, oxir-oqibatda, halokatga uchradi.

Vayronkor g'oya va mafkuralarning eng ko'p uchraydigan shakllaridan biri diniy aqidaparastlikdir. Ular, xalqning taraqqiyot darajasiga qarab, muayyan davrlarda G'arbda ham, Sharqda ham hukm surgan, bugungi kunda ham dunyoning turli hududlarida turli shakllarda paydo bo'lmoqda. Ular terrorchilik, diniy ekstremizm, qurol-yarog' va giyohvand moddalar savdosi kabi jinoyatkorona xatti-harakatlar bilan birlashib, eng zamonaviy qurol-aslaha hamda texnik vositalarni egallab, odamzot uchun katta ofatga aylanmoqda. Bugungi kunda Yaqin Sharq, Bolqon yarim oroli, Shimoliy Kavkaz, Afg'oniston, Jazoir kabi mintaqa va mamlakatlar bu illatlar keng yoyilgan hududlarga aylanib qolmoqda.

Aqidaparastlik, har qanday shaklda ham insoniyat uchun nihoyatda xatarlidir. Hozirgi davrda ham hamma narsani inkor etishga, hech qanday ijtimoiy me'yor va qonun-qoidalarni tan olmaslikka da'vat etuvchi ko'p hollarda vatansizlikni mutlaqlashtiradigan ba'zi mafkuralar turli ko'rinishlarda namoyon bo'lmoqda. Prezidentimiz ta'kidlagani kabi, bashariyatni jaholatdan ma'rifatga, zulmatdan ziyoga olib chiqadigan umuminsoniy g'oyalarni asoslash va amalga oshirish yo'l-yo'riqlarini kashf etish uchun kishilik tarixining turli davrlarida beqiyos aql-zakovat, iste'dod va tafakkur egalari mislsiz zahmat chekkanini ko'rainiz. Zardusht, Suqrot, Aflotun, Arastu, Konfutsiy, Forobiy, Alisher Navoiy va Maxatma Gandi kabi buyuk mutafakldrlar faoliyati bunga yorqin misol bo'la oladi.

Milliy g'oya va mafkura o'zida gumanizm talablarini, xalqning iroda va intilishlarni aks ettirgan taqdirda jamiyatni birlashtirib, lining salohiyat va imkoniyatlarini ulug' maqsadlarga safarbar etishga xizmat qiladi.

Masalan, XX asrda katta ahamiyatga ega bo'lgan yapon milliy mafkurasi «kattaga hurmat», «ona yerga sadoqat», «yaponlarga xos ruh», «umummilliylik». «fidoyilik», «vatanparvarlik», «fuqarolik burchi», «tadbirkorlik», «jamoaga sadoqat» kabi g'oya va tushunchalarni qamrab oladi. Bu tushunchalar xalq hayotiga mos kelgani, ularni yuksak maqsadlar sari boshlagani uchun o'tgan asrda Yaponiyaning jadal rivojlanishiga asos bo'ldi.

G'oyaviy zaiflik va mafkuraviy beqarorlik esa millatning birdamligi, davlatning qudratiga putur yetkazadi. Masalan, ayrim hukmdorlarning Chingizxon bosqini, Chor Rossiyasi istilosi davrida xalqni birlashtirib, kurashga safarbar etolmagani mamlakatimizning qaramlikka tushib qolishiga olib kelganini tarixdan yaxshi bilamiz.

Xulosa qilib aytganda, g'oya va mafkuralarning tarixiy shakllari, mazmun-mohiyatini asrlar mobaynida ezgulik va y ovuzlik, bunyodkorlik va vayronkorlik o'rtasidagi azaliy kurash belgilab keladi. Har bir kishi buni yaxshi bilmog'i, bu borada o'z o'rnini topmog'i, hayoti va faoliyatini ezgu ishlarga sarflamog'i lozim.

Bugungi dunyoning mafkuraviy manzarasi. Dunyoning siyosiy, iqtisodiy, madaniy qiyofasi bo'lgani kabi, mafkuraviy manzarasi ham bor. Dunyoning mafkuraviy manzarasi deganda, odamlarning qalbi va ongini egallash uchun olib borilayotgan kurash qayerda qanday kechayotgani, bu yo'lda qaysi joyda qanday usul va vositalar qo'llanayotgani, qaysi hududning qanday g'oya va mafkuraviy polygon ta'sirida ekanligi tushuniladi.

Bugungi dunyoning mafkuraviy manzarasida inson qalbi va ongiga ta'sir o'tkazuvchi turli xil vositalar bilan kurash olib boruvchi mafkuraviy poligonlar faoliyati tobora yaqqolroq ko'zga tashlanmoqda. Bunday mafkuraviy poligonlar jangovar qurollar bilan emas, balki, awalo. inson qalbi va ongiga ta¹ sir o'tkazuvchi g'oyaviy qurollar bilan kurashish jarayoni kuchayib ketish natijasida paydo bolmoqda.

Sizga geografiya fanidan yaxshi ma'lumki, dunyo hududiy jihatdan turli mintaqa va qit'alarga bo'linadi. Shu bois jahonning siyosiy xaritasiga qarab va davlatlarning chegaralarini hisobga olib, Yer yuzidagi hududiy bo'linishni bemalol tasavvur qila olamiz.

Bular - qat'iy chegaraga ega bo'lgan hududlar. Lekin insoniyat XXI asrga kelib, chegara bilmaydigan muammolarga duch keldi. Turli mintaqaviy. diniy-etnik, tajovuzkor millatchilik va shovinizm asosidagi mojarolar, ekologiya falokatlari, ma'naviy tanazzul, giyohvandlik, terrorchilik kabi muammolar shular jumlasidandir.

Shuningdek, globallashuv jarayonlari, axborot oqimining tezlashuvi ham birtalay muammolarni yuzaga keltirmoqda. Eng yomoni, turli mafkuraviy vositalar orqali dunyoda o'z ta'sir doirasini kengaytirib, insonlar qalbi va ongini zabt etishga, shu tariqa butun-butun xalqlar va davlatlarni o'z yo'rig'iga yuritishga intilayotgan kuchlarning paydo bo¹ layotganidir.

Inson qalbi va ongini egallash uchun kurash kuchayib bormoqda. Bugungi dunyoning mafkuraviy manzarasini belgilovchi asosiy taomil ham shundan iborat.

«Poligon» grekcha so'z bo'lib, serqirra degan ma'noni bildiradi. Biz, odatda, poligon deganda qurol-aslaha va texnika sinaladigan, qo'shinlar harbiy tayyorgarlikdan o'tkaziladigan yoki harbiy mashq va mashg'ulotlar olib boriladigan maxsus maydonni tushunamiz.

Tarix tajribasidan ma'lumki, o'zga hududlarni zabt etish yoki himoyalash maqsadida urush qurollari uzluksiz takomillashtirib borilgan. Ularning barchasi ehtimol tutilgan dushman askarlari va aholisim yo'q qilishga qaratilgan edi. Bugungi kunda esa, o'zga hududlarni zabt etish uchun ularning aholisini qirib tashlash yoki jismonan asir qilib olish shart em as.

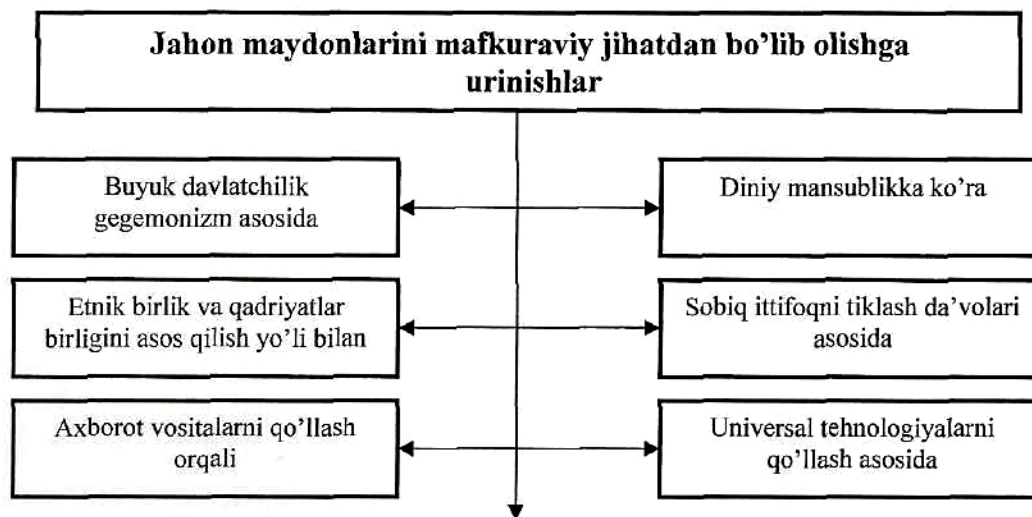
Chunki tajovuzkor g'oya va mafkura bilan qalbi va ongi zabt etilgan xalq shusiz ham yov qo'liga taslim bo'ladi. «Mafkuraviy poligon» tushunchasini birinchi marta Prezidentimiz Mom Karimov «Tafakkur» jurnali bosh muharriri savollariga javoblarida qo'lladi. Mafkuraviy poligon deb, odamlarning qalbi va ongini egallashga qaratilgan g'oya yoki mafkurani ham mablag, ham zamonaviy texnikaviy vositalar bilan kuchlantirib, moddiy va ma'naviy qurollarini ishga solib, dunyodagi axborot va fikr oqimini o'z manfaati yo'lida boshqarib turgan, muayyan niyatiga yetish uchun ishlatadigan va bu borada xilma-xil tarzda namoyon bo'ladigan harakatlarni amalga oshiradigan g'oyaviy markazga aytiladi. Yurtboshimiz aytganidek, «Bugungi kunda odamzod ma'lum bir davlatlar va siyosiy kuchlarning manfaatlarigagina xizmat qiladigan, olis-yaqinmanbalardan tarqaladigan, turli ma'no-mazmundagi mafkuraviy kuchlarning ta'sirini doimiy sezib yashamoqda».

Biror mamlakatga nisbatan harbiy hujum yoki iqdisodiy zarar yetkazishni osongina ko'rish va sezish mumkin. Ammo mafkuraviy ta'sir bunday emas. Uning ta'siri radio, televideniye, gazeta-jurnal, internet, umuman,

Hozirgi vaqtda mafkuravy vositalar orqali 'oz ta'sir doirasini kengaytirishga intilayotgan siyosiy kuchlar va harakatlar ham yo'q emas. Tajovuzkorlik, millatchilik va shovinizm, neofashizm va fundamentalism, irqchilik va aqidaparastlik mafkuralari shular jumlasidandir. Prezidentimiz "bugungi zamonda mafkura poligonlari yadro poligonlariga nisbatan ham ko'proq kuchga ega" deb bejiz o'qtirmaganlar.

hamma axborot vositalan orqali kirib kelaveradi. Ular odamlarga uyda ham, ko'chadaham, ishda ham ta'sir etadi. Yadro poligonida tayyorlagan qurol faqat muayyan hududni vayron qiladi, ammo maflura poligonidan tarqaladigan, sirdan bezarar bolib tuyuladigan turli axborotlar, filmlar, badiiy asarlar, o'yinchoqlar, kundal ik ehtiyoj mollari esa, avvalo, *insonlarning nozik his-tuyg'ulariga* ta'sir etib, ularning qalbi va ongini egallashga qaratilgandir. Masalan «diniy adabiyot» niqobi ostida xorijdan olib kelinayotgan ayrim kitoblarda dinga siyosiy tus beriladi, jihod haqida noto'g'ri ma'lumotlar bayon qilinadi va oqibatda, dinning mohiyatim bilmagan yoshlar bunday targ'ibotlarga ishonib, noto'g'ri yolga kirib ketishi

XXasr so'ngida ro'y bergan ulkan ijtimoiy-siyosiy o'zgarishlar, ikki qutbli dunyoning barham topishi naliyasida nisbiy muvozanatning buzilishi jahonning mafkuraviy manzarasini tubdan o'zgartirib yubordi. Inson qalbi va ongini egallash uchun kurash xilma-xil g'oyalar bilan qurollangan, turli manbalardan oziqlanadigan mafkuralarnig asosiy maqsadiga aylanmoqda.

Bugungi dunyoda g'oyaviy ta'sir o'tkazish imkoniyatlari tobora kengaymoqda. Biron bir hudud yoki mamlakatda paydo bo'layotgan g'oyalar tez fursatda butun jahonda yoyilmoqda. Natijada, odamzod ma'lum bir davlatlar va siyosiy kuchlarning manfaatlariga xizmat qiladigan turli mafkuraviy markazlarning muttasil bosimini doimiy sezib yashamoqda.

mumkin. Yoki behayolikni, vahshiylik va zo'ravonlikni targ'ib etadigan filmlar ham ba'zi mafkuraviy poligonlardan tarqatilayotgan zararli ta'sirlardir. Bugungi dunyoning mafkuraviy manzarasida ikkita kuchning o'zaro kurashi aniq ko'zga tashlanmoqda, buning birinchisi xalqlarni taraqqiyot sari intiltirayotgan ilg'or mafkurasi, Ikkinchisi esa ularning yoiiga g'ov bo'lishga urinayotgan zararli va buzg'unchi mafkuralardir.

Erkin va farovon hayot asoslarim yaratib, yanada olg'a intilayotgan ilg'or mamlakatlar o'z mafkuralarini umuminsoniy qadriyatlar va demokratik tamoyillar negizida rivojlantirmoqda. Chunki bunday mafkura insonning o'z salohiyatini erkin namoyon etishi uchun imkon beradi Jumladan, Vatanimizning butun kuch-qudrati, yaratuvchilik iste'dodi yurtimizni yanada ravnaq toptirish, tinchlik-osoyishtalikni mustahkamlash, shu muborak zaminda yashayotgan barcha insonlar uchun farovon hayot poydevorini yaratishga qaratilgan. Shu bilan birga, bugungi tajovuzkor millatchilik, shovinizm, neofashizm, irqchilik va diniy eksteremizm kabi zararli mafkuralar taraqqiyotga moslashib, yangi shakllarda bosh ko'tarmoqda. Masalan, sobiq Yugoslaviya hududidagi tajovuzkor millatchilik, hududiy ayirmachilik asosidagi to'qnashuvlar, Afg'oniston hududida uya qurib olgan diniy ekstremistik kuchlar bunga misol bo'la oladi.

Diniy ekstremizm dinni niqob qilib olib, zo'ravonlik asosida konstitutsion tuzumga tajovuz qiluvchi, uni o'zgartirishga urinuvchi jinoyatkor hatti-harakatdir. U bugungi kunda ko'plab mintaq va mamlakatlarda uchrab turibdi. Hozirgi davrda mafkuraviy jarayonlar o'ziga xos qator xususiyatlar kasb etmoqda. Bunda mafkuraviy jarayonlarning, bir tomonidan, demokratiyalashuvi, insonparvarlashuvi, ya'ni fikrlar xilma-xilligi va rang-barang siyosiy kuchlarning tolerantligi namoyon bo'lmoqda. Ikkinchi tomondan mafkuraviy, jarayonlar siyosiylashish, inson va jamiyat hayotining barcha sohalariga umumiy ta'sir ko'rsatish xususiyatiga ega bo'lmoqda. Uchinchidan, mafkuraviy jarayonlarning milliy davlatlar chegarasida qolib ketmaslik, globallashuv, integrallashuv va differensiallashuv kabi xususiyatlari ko'zga tashlanmoqda. Bugungi kunning mafkuraviy manzarasiga ijtimoiy jarayonlarning globallashuvi ham kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Bu

hoi axborot tarqatish tizimining, jumladan, internet tarmog'ining butun yer yuzini qamrab olishi ham bilan bog'liqdir. Endilikda dunyoning bir burchagida qandaydir yangilik paydo bo'lsa, u darhol, mafkuraviy maqsadlarga bo'ysundirilgan holda, butun jahonga tarqaladi.

Masalan, dunyoning biron bir mintaqasida texnik sabab yoki tabiat qonuniyatlari natijasida baxtsizlik sodir bo'lsa, bir mafkuraviy markaz o'ziga dushman bolgan boshqa markazni ayblashga tushadi. Ya'ni «bu fojia da falon markazning qo'li bor», deb butun dunyoga jar soladi. Bu jarayonda qaysi markazning axborot tarqatish imkoniyati ko'p bo'lsa, odamlarga nima ta'sir etishini, ular nimaga muhtoj ekanini kirn oldindan yaxshiroq bilsa, dastlab o'sha kuch ularning qalbi va ongiga o'z nuqtai nazarini singdiradi va axborot jangida yengib chiqadi.

Shuning uchun bugungi kunda dunyodagi turli kuch va markazlar o'rtasida axborot jangi yetakchi o'ringa chiqmoqda. Aslida turli mafkuralar ba'zi odamlarning soddaligidan foydalanib, mana shunday kurashlar orqali siyosiy maqsadlarni ko'zlaydi, ya'ni jahon maydonlarini mafkuraviy jihatdan bo'lib olishga urinadi. Masalan, vahobiylar sobiq ittifoq hududidagi musulmon xalqlarning mustabid tuzum davrida ancha vaqt diniy ma¹ rifatdan uzilib qolganidan foydalanib, dinni o'rgatish bahonasida o'zlarining zararli g'oyalarini odamlarning qalbi va ongiga singdirmoqchi bo'ldi. Bu hoi bizning mintaqamizda, xususan, O'zbekiston hududida ham ko'zga tashlandi. Lekin o'zining qadimiy an'analari ga, mumtoz qadriyatlariga, ajdodlarining boy merosi va ma'naviyatiga ega bo'lgan xalqimiz bunday da'vatlarga uchmadi, milliy va umumbashariy qadriyatlar, mustaqil taraqqiyotimiz tajribalari va bugungi sivilizatsiya yutuqlari asosida o'z mafkurasini ishlab chiqishga kirishdi.

Bunday xavf-xatarlarga qarshi turish uchun xalqimizda, awalo, yosh avlod qalbida mafkuraviy immunitetni shakllantirish taqozo etiladi *Immunitet (lotincha - ozod bo'lish qululish ma'nosidagi immunitas so 'zidan olingan) deganda organizmdagi mo'tadillikni saqlab, uni turli tashqi ta 'sirlardan, infeksiyalardan himoya qilishga qodir bo'lgan muhofaza tizimi tushuniladi.*

I «Mafkuraviy immunitet» tushunchasini birinchi bor Prezidentimiz Islom Karimov ishlatgan va uning mohiyatini quyidagkha tushuntirib bergan: «Ma'lumki, har qanday kasallikning oldini olish uchun, avvalo, kishi organizmida unga qarshi immunitet hosil qilinadi. Biz ham farzandlarimiz yuragida ona Vatanga, boy tariximizga, ota-bobolarimizning muqaddas diniga sog'lom munosabatni qaror toptirishimiz, ta'bir joiz bo'lsa, ularning immunitetini kuchaytirishimiz zarur».

Milliy g'oya asosidagi mafkuraviy immunitet, avvalo, har bir yurtdoshimizning mustaqil e'tiqod va dunyoqarashga ega bo'lishini taqozo etadi. U Prezidentimiz Islom Karimov asarlarida ilgari surilgan olijanob g'oyalar, yurtimizda amalga oshirilayotgan islohot natijalari³ Vatanimiz va dunyo tarixi, milliy va umumbashariy qadriyatlar, zamonaviy sivilizatsiya yutuqlariga doir bilim hamda tasavvurlarga tayanadi.

Sog'lom immunitetga ega bolmagan odam sog'lom e'tiqod va dunyoqarashdan ham mahrum bo'ladi. Unday kishilar yaxshi bilan yomonning, halol bilan haromning farqiga bormaydi. Ular uchun xalq va Vatan manfaatlari begona. Sog'lom immunitetU odam o'zini yomon ishlardan tiyadi, nohaqlik va zulmga qarshi qalbida norozi bo'lib, o'z nafratini bildiradi. Binobarin, yomonlikka qarshi nafrat, yaxshilikka nisbatan muhabbat va xayrixohlik sog'lom immunitetning asosiy belgilaridandir. Mafkuraviy irnmimitetning asosiy xususiyatlari ogohlik, fikrga qarshi fikr, a'oyaga qarshi g'oya, jaholatga qarshi ma'rifat bilan kurasha olish ko'nikmaliridir. Bu tamoyillarni Prezidentimiz asoslab bergan.

Ogohlik dunyodan, yon-atrofdan bo'layotgan o'zgarishlardan, odamlar xalqlarning orzu-intilishlaridan doimiy boxabar bo'lib yashashdir. Mana shunday qoidani hayot qonuniga aylantirgan xalq hayotda paydo bo'layotgan muammolarni vaqtida hal etadi, tajovuzkor kuchlarning har qanday g'oyaviy hamlalariga qarshi munosib zarba bera oladi.

Xuddi shuningdek, fikrga qarshi fikr, g'oyaga qarshi g'oya, jaholatga qarshi ma'rifat bilan kurashga intilish hissi inson qalbidagi sog'lom e'tiqod, uning ongidagi sog'lom dunyoqarash shakllanganidan, u endilikda o'z-o'zini himoya qila olish qobiliyatiga ega bo'lganidan dalolat beradi.

Shunday qilib, mafkuraviy immunitet bugungi kunda hayotiy zarurat bo'lib, u xalqimizni yot va zararli g'oyalar xurujidan asrashda, yurtimiz bolalanni sog'lom va barkamol qilib voyaga

yetkazishda, ko'zlagan olijanob maqsadlarimizga erishishda muhim ahamiyatga egadir.

Endilikda oldimizda turgan eng muhim vazifa — ana shu yuksak tushunchalar bilan birga milliy g'oyamizning uzviy tarkibiy qismlarini tashkil qiladigan komil inson, ijtimoiy hamkorlik, millatlararo totuvlik, dinlararo bag'rikenglik kabi tamoyillarning ma'no-mohiyatini bugungi kunda mamlakatimizda olib borilayotgan ma'naviy-ma'rifiy, ta'lim-tarbiya ishlarining markaziga quyish, ularni yangi bosqichga ko'tarish, yosh avlodimizni har tomonlama mustaqil fikrlaydigan yetuk dunyoqarash egalari qilib tarbiyalashdan iborat.

Ta'kidlash joizki, biz fuqarolar dunyoqara-shini boshqarish fikridan yiroqmiz, balki odamlarning tafakkurini boyitish, uni yangi ma'no va mazmun bilan to'ldirish tarafdorimiz.

Albatta, barchamiz yaxshi tushunamizki, «mil-liy g'oya» degan so'z faqat bir millatga mansub bo'lib qolmasdan, mana shu tabarruk diyorimiz — O'zbekiston tuprog'ida yashayotgan, uni o'z ona Vatani deb biladigan barcha millat va elatlarga birdek daxldordir.

Milliy g'oyada mujassam bo'lgan buyuk maqsadlarni ro'yobga chiqarish avvalambor jamiyatimiz va shu jamiyat a'zosi bo'lmish har qaysi insonning ma'naviy olami va dunyoqarashidagi ijobiy o'zgarishlar bilan bevosita bog'liq ekanini unutmashimiz zarur.

Shu o'rinda bir fikrni alohida urg'u berib aytishni joiz deb bilaman.

Bizning eng ulug' maqsadimiz, eng ulug' g'oyamiz shuki, O'zbekistonning bitta yo'li bor: mustaqillikni mustahkamlab, mamlakatimizni har tomonlama yuksaltirib, yorug' va erkin hayot sari olg'a yurish.

Mafkuramiz, tutgan yo'limiz, bor kuch-g'ayratimiz ana shu ulug'vor niyatni amalga oshirishga yo'naltirilishi kerak. Xalqimizni, yurtimizdagi barcha siyosiy kuchlarni, nodavlat tashkilotlar-ni yag'ona umumiy maqsad atrofida birlashtiradigan, bir tanu bir jon qiladigan milliy g'oya ham aslida shu.

ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi-T; «O'zbekiston», 2003 yil

2. Karimov I. A. O`zbekiston XXI asr bo`sag`asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari. T.6-T; «O`zbekiston», 1997 yil 31-40, 125-135, 149-162 bet
3. Karimov I. A. barkamol avlod - O`zbekiston taraqqiyotining poydevori. T.-T; «O`zbekiston», 1997 yil 324-246 bet
4. Karimov I. A. O`zbekiston XXI asrga intilmoqda.-T; «O`zbekiston», 2000 yil 6-12, 14-26, 28-38, 47-48 bet
5. Karimov I. A. Ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot-pirovard maqsadimiz. T.8-T; «O`zbekiston», 2000 yil 462-467 bet
6. Karimov I. A. Egali yurt erkini bermas. T.9-T; «O`zbekiston», 2001 yil, 70-98 bet
7. Karimov I. A. «Milliy istiqlol g`oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar» risolasidagi so`z boshi. T. 9-T; «O`zbekiston», 2001 yil, 220-224 bet
8. Karimov I. A. Kamolot yoshlarimizning chinakam suyanchi va tayanchi bo`lsin. T-«O`zbekiston», 2001 yil
9. Karimov I. A. Biz tanlagan yo`l-demokratik taraqqiyot va ma`rifiy dunyo bilan hamkorlik yo`li. T-; «O`zbekiston», 2003 yil
10. Karimov I. A. El-yurtga halol, vijdonan xizmat qilish-har bir rahbarning muqaddas burchi. Andijon viloyat halq deputatlari Kengashining navbatdan tashqari sessiyasida so`zlagan nutq «Ishonch», 2004 yil 26 may.
11. Karimov. I. A. Qonun va adolat ustuvorligi faoliyatimiz mezon bo`lsin. Surxondaryo viloyat halq deputatlari Kengashining navbatdan tashqari sessiyasida so`zlagan nutq. «Xalq so`zi», 2004 yil 2 iyun.
12. Milliy istiqlol g`oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar.-T.: O`zbekiston», 2000 yil.
13. O`zbekistonda parlment taraqqiyotining yangi bosqichi.-T.: «G`ofur G`ulom», 2004 yil.
14. Milliy istiqlol g`oyasi: asosiy tushunchalar, tamoyillar va atamalar. (Qisqacha izoxli tajribaviy lug`at. T. «Yangi asr avlodi» 2002 yil).